

*Virget Dalmaticos Eoo vertice fluctus,
Ceruleaque occiduis frangit Etrusca jugis.
Si factum certa mundum ratione fatemur,
Consiliumque Dei machina tanta fuit;
Excubius Latius pratexit Apenninum,
Clausuraque montanis vix adeunda viis.
Invidiam timuit Natura, parumque putavit
Arctois Alpes opposuisse minis.
Sicut vallavit multis vitalia membris,
Nec semel inclusit, quæ pretiosa tulit.*

*Cœli tem-
peries.*

Italix situs cum ita se habeat, nec parum ad ejus felicitatem faciant Apennini montes, qui per mediam Italix porrecti longitudinem, calores radiosque Solis in campos collesque ab utroque latere positos mittunt, non mirandum, tam moderatam omnibus anni partibus ibidem reperiri æris tempestatem, tantamque rerum omnium, quas illa fert, copiam ubertatemque. Chrysostomus eam beatissimam Europæ regionem vocavit. Varro de re rustica lib. 1, cap. 2, nullam ea cultiorem esse scribit. In ejus laudibus Plinius, Strabo, Ælianus, Solinus, Dionysius Halicarnassensis, alique, omne eloquentiæ suæ robur explicuerunt.

Incole.

Verum, ut ad singula propius descendam, scaturit ferretque Italia incolarum passim frequentia & numero, nec loca ulla, si planitiem spectes, habet, quæ solitudine damnaverit Natura, aut per cœli inclementiam habitari non sinat. Narrat Plinius, eam L. Æmilio Paulo, C. Attilio Regulo Coss. nuntiato Gallico tumultu, solam, sine externis auxiliis, atque etiam tunc sine Transpadanis, octoginta millia equitum, peditum septingenta millia armavisse. Quid hoc sæculo non præstaret? Nonnulli incolarum annum ætatis centesimum vigesimum sextum superarunt, teste eodem Plinio lib. 3, cap. 49. Certe vitæ hæc diuturnitas temperamenti bonitatem, hæc æris cœlique temperiem arguit. Ager illi est lætus, benignus, & frugum omnium feracissimus, ex quo sumtibus exiguis uberrimus ad cultores quæstus redit. Rosellanus ager in Umbria juxta lacum Velinum tantæ fertilitatis fuit, ut auctore Varrone, Cæsar Vopiscus, quum causam apud Censores ageret, Campos Roseæ dixerit Italix fumen esse, in quibus perticas aliaque utensilia in campo relicta gramen una nocte operiret. Hanc Naturæ benignitatem ita expressit Virgilius Æneid. 7:

*Et quantum longis carpunt armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponit.*

Arbores.

Idem Varro, Ad victum, inquit, optima fert: Ager Campanus frumentum: Falernus vinum: Cassinas oleum: Tusculanus ficum: mel Tarentinus: piscem Tiberis. Arbores fert, ut vulgatas taceam, laudatissimas, Aurantias inquam, Citrias, Medicas, Cydonias. Exemplo fit vel sola Liguria, quæ tot tamque præstantibus pas-

Italia.

sim arboribus, & summæ proceritatis palmis confita est, ut non solum visui jucundus sit earum adspectus, & prætereuntes detineat odorum fragrantia, verum etiam fructibus generosissimis incolas beet, hortis quoque passim occurrentibus, ad discutienda vitæ urbanæ tædia, & honestam animorum relaxationem, amoenissimis. Vivere in Italia Piperis arborem docet Plinius. Oleis maxime abundat terra Hydruntina, licet iis Italiam, Hispaniam atque Africam, L. Tarquinio Prisco regnante, caruisse, scripserit apud eundem Plinium Fenestella. Ager quoque Barianus in Apulia Peucetia, oleum, vinum, frumentum, amygdalam, gossypium, aliosque fructus incredibili fundit ubertate. Vnus Vallis Oneliæ ager in Liguria tanto gaudet olei proventu, ut quandoque duodeviginti, nonnunquam vicena millia reddat urnarum, quas incolæ *Barilas* vocant. Laudantur inter alia Venasrum & Licinianum. Prioris meminuit Martialis:

*Hoc tibi Campani sudavit bacca Venasri
Vnguentum, quoties sumis & istud olet.*

Nec illam gratissimi roris speciem, quam *Manna* vocant Hebræi, & quo gloriari solet Syria, Italix negavit benefica Natura. Colligitur in Brutiis, prope Altomontium, noctu rorans, præcipue cum imbres diurnos pura liquidaque noctis tempestas excipit. Eodem beata munere Magna Græcia, quo loco Thuriarum nobis visuntur vestigia. Vitium principatu in tantum excellit, ut vel hoc uno, Plinio teste, omnia gentium vicisse, quanquam odorifera, possit videri bona: quanquam ubique pubescentium odori nulla suavitas præfertur. Fidem faciunt, generosissima, quæ passim nascuntur, vina, antiquis scriptoribus ac poëtis decantata. Italix Vina quatuor gradibus distinguit Plinius. Omnibus aliis præfert Setinum, ab Setia Latii oppido dictum. Secundum locum tribuit Falerno, cujus duæ erant species: unum dulce, alterum austerum, quod melle edulcare solebant. Horatius:

Aufidias forti miscebat mella Falerno.

Tertium, Albano, Surrentino, Massico, Statanio, Caleno, Fundano, Veliternino, Privernatio, Signino. Ultimum, vinis Præutiis atque Anconæ nascentibus, iisque, quæ à Palma fortè enata, Palmesia appellantur. Setinum vinum commendare solebat divus Augustus, Cæsaresque alii. Cæcubum prioribus sæculis præferebatur. Ejus laudes deprædicant Martialis & Horatius. Prior hoc disticho:

*Cæcuba fundanis generosa coquuntur Amyclis,
Vitis & in media nata palude viret.*

Posterior lib. 1, Oda 20.

*Cæcubam & prælo domitam Caleno
Tu bibes uvam: mea nec Falerna*

B

Tempe-